

**PRESA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA
ÎN PREAJMA ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI
PENTRU INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI
(1876—1878)**

de
FLORIAN DUDAȘ

Un succint excurs istoric privind evoluția presei românilor din Transilvania, din părțile sale vestice și din marile orașe ale imperiului, Viena și Budapesta, relevă faptul că după revoluția de la 1848—1849, mai cu seamă în timpul regimului liberal și în primul deceniu al dualismului austro-ungar, mișcarea culturală a românilor aflați sub stăpânirea străină a afirmat organe de presă viabile, puternic atașate cauzei poporului, adevărate tribune de luptă și trăire în conștiința românească, al căror aport se identifică cu însăși istoria luptelor din a doua jumătate a veacului al XIX-lea care-au apărat să sfințească cauza Transilvaniei.

Unele ziare și reviste românești au avut o apariție scurtă, dar cele mai multe, biruind vicisitudinile iscate de către autorități, au rezistat cu vrednicie, fără îndoială prin străduința unor intelectuali luminați și concursul publicului cititor, adică urmați de popor, de către masele largi românești de la sate, țirguri și orașe, dovedind la nivel transilvan și național chiar, o dezvoltare paralelă, o comuniune spirituală unitară, manifestându-se ca adevărate școli politice și culturale ale românilor din Transilvania, de pretutindeni.

Privind situația presei *deceniului VII* ea ne înfățișează, față de anii precedenți, un răstimp de înflorire, ce constă în apariția mai multor ziare și reviste, cu un rol cultural evident, dar și de mari greutăți materiale și de represalii politice suferite din partea regimului dualist.

Un fenomen specific al *deceniului VIII* la presa românească din Transilvania și Ungaria a fost faptul că ziarele relativ mici, cu caracter local, conduse de o personalitate politică sau un grup restrâns, cu mijloace financiare limitate, n-au mai rezistat. Anul 1876, premergător evenimentelor care au săvârșit independența de stat a României, a fost

un an nefast pentru ziaristica românilor aflați sub stăpînirea austro-ungară, mai cu seamă pentru ziarele care apăreau în Ungaria. Din motive, de ordin material, dar și din motive politice, în acest an ziarul „*Federațiunea*”, aflat sub redacția lui Alexandru Roman, își încheie apariția urmat opt luni mai târziu de ziarul „*Albina*” al cărui ultim număr a apărut în pragul anului 1877.

Însăși „*Gazeta Transilvaniei*”, cel mai popular și mai respectat jurnal românesc, a înregistrat acum un număr scăzut de abonați — 280 — situație care s-a menținut pînă în vara anului 1877 (războiul pentru independență era acum în plină dezlănțuire) cînd, într-un răstimp doar de cîteva luni, George Barițiu, Iacob și Aurel Mureșianu, au reușit să îmbunătățească situația ridicînd numărul la peste 800 de abonați — redresare ce a cuprins, de altfel acum, marea majoritate a publicațiilor noastre.¹

În preajma și în timpul evenimentelor care-au dus la dobîndirea independenței de stat a României, în Transilvania (inclusiv în Ungaria, unde publicațiile românești au apărut sub redacția unor fruntași intelectuali români din Transilvania, pentru românii din Transilvania) au apărut următoarele publicații periodice românești:

1. GAZETA TRANSILVANIEI. Centru economic, politic și cultural de primă însemnătate în istoria Transilvaniei, Brașovul a fost necontenit, de-a lungul întregii sale istorii, pentru românii de pretutindeni o cetate, o așezare situată la mijloc de țară. În a doua jumătate a secolului trecut orașul avea o burghezie industrială și comercială puternică pe care evenimentele din România a interesat-o mai mult chiar decît pe cea vieneză, atîta vreme cît bunăstarea sa materială și toată înflorirea ei s-a datorat, cu precădere, legăturilor tradiționale cu principatele dunărene. Putem spune că n-a fost eveniment hotărîtor din istoria celor două țări românești care să nu fi răzbit și produs luări de poziție la Brașov, și invers, creîndu-se astfel acea reciprocitate care a întreținut pe toate cărările Carpaților sudura viabilă a conștiinței de neam și obîrșie unitară dintre Transilvania și România. Brașovul a constituit în acest sens filiera de primă însemnătate, fapt relevat cultural, artistic, publicistic, de ținuta înaltă dovedită de către toate publicațiile românești editate aici.

„GAZETA DE TRANSILVANIA” apare la Brașov, la 12 martie 1838, sub redacția aceluia care pe tărîmul ziaristicii ardelenene a fost deschizător de cale — George Barițiu — luptător revoluționar, patriot, cărturar de primă însemnătate, a cărui viață s-a contopit cu cea a românilor din Transilvania secolului XIX. „Gazeta” a avut o apariție regulată, săptămînală (cu o întrerupere de 9 luni în timpul revoluției de la 1848,

¹ Gelu Neamțu, *Tirajul, cititorii și situația financiară a ziarului „Federațiunea” (1868—1876)*, în *Acta MN*, IX, Cluj, 1972, p. 635 sqq; Florian Dudaș, *Alexandru Roman — inedit. O mărturie privind afirmarea unității noastre culturale*, (ms).

TELEGRAFUL ROMÂNUL

Redacția este în Sibiu, la 25, în casa
de la numărul 25, în casa de la numărul 25.
Anul al 42-lea, în Sibiu, la 25, în casa
de la numărul 25, în casa de la numărul 25.
Anul al 42-lea, în Sibiu, la 25, în casa
de la numărul 25, în casa de la numărul 25.

Nr. 42.

ANUL XXIV.

Săbău 27 Maiu (9 Iunie) 1876.

(Acest ziar este publicat în Sibiu, la 25, în casa
de la numărul 25, în casa de la numărul 25.
Anul al 42-lea, în Sibiu, la 25, în casa
de la numărul 25, în casa de la numărul 25.)

cînd Bolliac a scos aici *Espatriatul*) pînă la 1873, apoi, neconținută, din 1875 pînă în 1946.²

În preajma Războiului pentru independență redactor responsabil și proprietar al publicației a fost Iacob Mureșianu, pînă în martie 1877 cînd, după 27 de ani, trece redacția lui George Barițiu și Simion M. Mărgineanu,³ urmați apoi de către fiul său Aurel Mureșianu, el rămî-nînd, pe mai departe, editor.⁴

„Gazeta” a fost abonată în Transilvania pretutindeni, ajungînd, nu în rare cazuri, pînă sub strașinile cătunelor din munți. Neîndoielnic, fiind exponenta burgheziei românești, marea majoritate a abonamentelor au fost destinate marilor orașe ale Transilvaniei, centrelor sale culturale.

Ecoul evenimentelor care au consfințit independența de stat a României paginile acestui ziar îl relevă pe măsura importanței sale.

2. TELEGRAFUL ROMÂN. Geneza acestei publicații Nicolae Iorga o explică astfel: Ivindu-se între direcția „Gazetei Transilvaniei”, a cărei conducere trecuse de la Barițiu la Iacob Mureșianu, și noua mitropolie ortodoxă din Sibiu, condusă de Șaguna, deosebiri esențiale, căci „... acest prelat și distins om de stat înțelegea să lucreze mai mult prin dibacea întrebuițare a «cercurilor mai înalte» decît prin scormonirea puterilor vitale ale poporului însuși”, mitropolia află de cuvîntă, readucînd acasă pe Aron Florian, să scoată o foaie a sa, ce obține colaborarea unor intelectuali ca Visarion Roman, Zaharia Boiu și Nicolae Cristea, redactori care au întreținut viața acestei publicații.⁵

Gazeta a apărut la 1853, în orașul Sibiu, sub redacția profesorului Aron Florian, urmat de dr. Pavel Vasici, succedați la intervale destul de scurte de alți redactori, cu excepția celor mai sus arătați, mai puțin statornici. Timp de aproape trei decenii, ziarul a avut mai mult un caracter politic, economic și cultural decît religios, manifestînd astfel

² Amăn. în volumul omagial: 130 de ani de la apariția *Gazetei de Transilvania* (1838—1968), Brașov, 1969, *passim*.

³ George Em. Marica, *Reflecții pe marginea unei comemorări*, în *Acta MN*, VIII, 1971, p. 630, nota 4.

⁴ Mircea Gherman, *Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la „Gazeta Transilvaniei” (1838—1877)*, în volumul 130 de ani... cit., p. 83—84.

⁵ Nicolae Iorga, *Istoria presei românești*, Buc., 1922, p. 127.

o orientare fundamental progresistă, tutela bisericii nefăcându-se încă simțită.

În preajma și în timpul Războiului pentru independență „*Telegraful Român*” a avut redactor pe asesorul Nicolae Cristea reprezentat de seamă al intelectualității ardeleni, care și-a consacrat cea mai mare parte din viață mișcării de eliberare națională. Se poate spune chiar, că Nicolae Cristea a fost una dintre cele mai influente personalități din viața publică românească din Transilvania, prin contribuția sa stînd alături de Barițiu, Iacob și Aurel Mureșianu. El a pledat neconținut pentru formarea unei clase de mijloc numeroase pe care a considerat-o a fi cea mai progresistă clasă a societății moderne. A stăruit, printre altele, pentru reorganizarea radicală a agriculturii care să asigure o viață decentă țăranului din Ardeal, și a recunoscut, înaintea altor reprezentanți ai cercurilor clericale de la Sibiu, că intelectualii laici sînt noii conducători ai națiunii române.⁶

În timpul desfășurării evenimentelor de la 1876—1878 *Telegraful Român* a fost una din publicațiile care a susținut cu tărie campania de presă favorabilă cauzei fraților de peste Carpați inițiind totodată, alături de *Gazeta Transilvaniei*, organizarea întrajutorării frontului, a soldaților români răniți. Ziarul dezbate, într-un colorit moderat însă, impus neîndoielnic de conducătorii bisericii ortodoxe, pe larg evoluția crizei orientale, a evenimentelor militare din Balcani.⁷

Asemeni *Gazetei* din Brașov, *Telegraful Român* a răzbit pretutindeni în Transilvania, fiind susținut și abonat, cum era și firesc, de către biserica ortodoxă română, în instanță de marea majoritate a preoților români din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, și într-o bună măsură, de către slujitorii școlilor românești din orașe, țirguri și sate, deopotrivă, prin intermediul lor ziarul, de asemenea, suplimentul său „*Foișoara Telegrafului Român*”, ajungînd pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale Transilvaniei.

3. FAMILIA. Înființată la 5 iunie 1865, la Pesta, prin strădania cărturarului bihorean Iosif Vulcan, revista a impus, cu precădere în părțile vestice ale Transilvaniei, un stîndard național de care cercurile conducătoare ale Ungariei au fost nevoite să țină neconținut seama datorită permanentei și indistructibilei solidarități în care această revistă s-a aflat cu masele românești.

În preajma evenimentelor ce le anunța criza din Balcani revista, avînd mai departe redactor responsabil, proprietar și editor pe Iosif Vulcan, afirma o apariție neîntreruptă de mai bine de două decenii. Cu toate că încă din primele sale numere, *Familia* și-a manifestat, în mod evident declarativ și evitant, caracterul apolitic, la 1876—1878, în condițiile în care cercurile reacționare austro-maghiare au încercat

⁶ Keith Hitchins, *Cultură și naționalitate în Transilvania*, Cluj, 1972, p. 63.

⁷ Mircea Păcurariu, *Ecoul Războiului pentru independență în „Telegraful Român”*, în *Mitropolia Ardealului* (Sibiu), an XII, nr. 4—5, 1967, p. 60 sqq.

FAMILIA.

BUDA-PESTA

Nr. 14444, st. v.

Nr. 14444, st. v.

Va ești joia și duminică.

Redacția: strada Hava nr. 1

Nr. 6.

ANULUL XIV.

1878.

Prețulu pe unu anu 10 fl.

Pe 1/2 de anu 5 fl.; pe 1/4 de anu 2 fl. 70 cr.

Pentru Românii 2 galbeni.

SERGEANTUL.

Pe drumulu de costisie ce duce la Vasilui
Venea unu omu, cu jale dicându în gâdulu lui:
„Mai lungă-mi pare calea neam la țoroi a casa...
Așu vre să sârbu, și rană din pulpa mîi me lasa!”
Si bietulu omu slabu, palidu, avendu sumanulu
raptu

Si e camesia raptu buclă pe de desuptu,
Pasia tragându piciorulu înctun, dar pînă lui fatia
Șură că o lumina de gloria marea
Si în ochii lui de vultură adânci, vioi și mari
Preceau lucioase ambr de țoroi legendari.
Opincă-i era sparta, caciula desfundată,
Dar fruntea lui de raze pareă încoronată.
Calica-i era haină, dar straluceau pe ea
Si crucea Sfântulu Gheorghe și-a României Stea.

Romanulu venia singuru pe drumulu plinu de
cruce.

Când ietă că ande facure simțore
Si se le nu de parte în fatia lui venindu
Cău corpa de ote mândra în aură stralucindu:
Erau trei bataliōne de gardă imperatēscă:
Mergendu voioșu la Plevna cu doru s'o eucerească:
La frunte-i colonelulu frumosu, pe culu-i pagu
La bravi sei tovarasi privia adasu cu dragu,
Si fuma în peptu-i bataea cu focu, destēptu.
Caci din via, privindu-i, la luptă ce-i astēptu.
„Bocădat” elu dă eu ochii de sârbedulu Român,
Ce si ase în locu la umbra, sub unu stejara betrânu,
Si multu se minuneza si nici ca-i vinea crede,
Când crucea Sfântulu Gheorghe pe sinulu lui o
vede.

Săpresce regimentulu, ier bravulu colonelu
Se năhna la drumetulu, săpropie de elu
Si-i dice cu blandetia: — De unde vii, straine? —
Vino tocmai de la Plevna. — Cam e acolo? —
Bine.
— Dar ase decorati cum, cine ti le-au datu?
— Chiar Honnitorulu nostru si-ulu vostru Impe-
ratu.
— Dar pentru care fapte? — Seiu eu?... Ci că
dreptu plata,

Că am isdipat eu stēgulu în Grivitia luata,
Si apoi ranita la pulpa m'iam prabusitu în siantiu.
— Dar ce gradu ai, voinice? — Am rangul... de
Dorobantulu!

Atunce colonelulu dându mână cu sergentulu
Se întorce, dă unu ordinu... Pelocatu regimentulu
Se năhna, pōrta armă, saluta cu onuru.
Romanulu care plăca tragēdu a lui picioru.

Mircescu, dec. 1877.

— V. Alexandri.

SECRETELE CASTELULUI.

— Romanu de XAVIER de MONTÉPIN. —

(Urmare.)

— E bine! numele gravatu pe pētra este o min-
ciuna; momēntulu e golu. Ioann Robert, lăsa-ne să
trece; vreu să intru în casă dăle, si chiama pe
Francina, soția dăle, doreșu tare s'o vedu si s'o în-
bratisezu.

Tieranulu grabi să implinēscă doriati'a acēstă;
dar se vedea bine, că bietulu lui capu se află în incur-
catură cea mai mare.

XX.

Desluciri.

— Francino! Francino! — strigă Ioann Robert
cu unu glasu fōrte agitat; — vino iute si nu te teme:
dn'a contessa e la noi, ea te întreba.

Francina, sprintenă si frumōsă tieranca de
dōne-dieci si șase s'eu dōne-dieci si șapte de ani, eș
iute din o odăia alaturu cu sala de jōsu.

Dupa ce ajunse înaintu duci Rahon, ea, devini
palidu, se retrase că si barbatulu ei, si că elu, își faci
si ea cruce.

— Te spariu si pe tine, Francino... — dise
contessa. Ah! rentōrcerea acēstă a mea e fōrte tris-
ta! Vino si me înbratisezu, s'ermănu mea copila, si
stringēdu-me la înimă ta, vei simti bine că nu sūm
vr'o fantoma.

Jon'a arendasita șioval unu momēntu, dar dn'a
Rahon i întindea bratiile, ea cadia în ele, si protum-
pēdu în lacrimi, acoperi de sarutări obradii ei
slabiti.

— Ah! dn'a contessa, acump'a mea stapāna,
dise eu în acelasi timp, — asiă dăra esti dā, în ade-
veru dā, vial! Mai-inte nu puteam să credu acēstă!
Am plānsu asiă de multu la înmōrmēntarea dāle!

— La înmōrmēntarea mea! — repeti Maria:
tu ai fost de fatia la înmōrmēntarea mea?

— Vai! dn'a contessa, si nu numai eu, dar totă
poporatiunea din giuru de diece mile. Ce de lacrimi,
Dōnne! ce de lacrimi! Preotii cari cântau psalmii
mortilor, erau interrupți la fia-caro veru de plāns-
tele celor de fatia; atāt de multu a fostu iabutu dn'a
contessa.

— Mi-se pare că visezu ascultādu-te, — dise
dn'a Rahon. Răspunde-mi: tu dici, că multi ōmeni au
fostu de fatia la înmōrmēntarea mea, dar cine m'a ve-
dlutu murindu!

— Nu seiu, dn'a contessa.

— Muritu-am în castelu?

— Ba nu! Prē departu d'alee, în caletoria. Noi

reprimarea oricăror manifestări de solidaritate a românilor din Transilvania și Ungaria cu cauza fraților de peste Carpați, s-a alăturat deschis cauzei naționale propagînd cu vrednicie în capitala Ungariei, în părțile vestice ale Transilvaniei, în Crișana, Maramureș și Banat, ideala independenței de stat a României.

Apărînd la Pesta, în mod firesc sursele de informație ale *Familiei* asupra evenimentelor au fost agențiile de presă din Budapesta și Viena în primul rînd, recenzurate cu grijă însă, de cele mai multe ori confruntate cu sursele informative ale publicațiilor central și vest-europene cu prestanță a căror veridicitate era rareori pusă la îndoială. Afirmînd acestea, nu subestimăm rolul primordial, enorm, al știrilor pe care *Familia* le-a primit, cu mari riscuri și greutate, direct din Tară, de la corespondenți din București ori după cîmpul de bătaie din Bulgaria. Războiul pentru independență ca și lupta diplomatică și militară din Balcani, din Asia Mică și de la Dunăre au fost urmărite în coloanele *Familiei* zi de zi, pas cu pas.⁸

4. ALBINA. A apărut la Viena, de două și trei ori pe săptămînă începînd de la 27 martie/8 aprilie 1866 pînă la 1869 avînd ca redactor pe Georgiu Popa (Pop). Din 1869 pînă la 31 decembrie 1876/13 ianuarie 1877 *Albina* și-a continuat apariția la Pesta stînd sub redacția lui Vincentiu Babeș. A avut în permanență colaboratori apropiați pe membrii familiei Mocioni, din Banat: respectiv Andrei, Georgiu, Antoniu și Alexandru Mocioni care, sub aspect material, au subvenționat ziarul pe întreg parcursul apariției sale.

În ultimii ani de apariție, după 1870 îndeosebi, ziarul a înregistrat un tiraj constant. La 1872 și 1873 avea peste 1 250 de abonamente, colectate, în marea lor majoritate, în părțile Banatului, Crișanei și în Ungaria. La sfîrșitul anului 1876 *Albina* avea 1 135 de abonați.

Ziarul și-a încetat apariția în momentul în care criza orientală intra într-o fază hotărîtoare, iar războiul ruso-turc se vădea iminent. Credincioasă programului afirmat (în al cărui cuprins considera România „... un Soare a cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii din țările vecine...”), pînă la ultimul număr, în coloanele sale, *Albina* a adus la cunoștința publicului român din Transilvania și Ungaria știri, luări de poziție în cuprinsul unor articole de fond chiar, de evidentă expresie națională, patriotică, solidarizînd deschis cu cauza fraților de peste Carpați.⁹

5. GURA SATULUI. Ziar glumeț, social-politic, editat la Pesta începînd cu 5/17 ianuarie 1867, timp de 5 ani, după care s-a mutat la

⁸ Viorel Faur, Stelian Vasilescu, „Familia” despre războiul de independență, în *Familia* (Oradea) seria a V-a, an. 12 (112), nr. 1—12, 1976; Stelian Vasilescu, Viorel Faur, *Familia, Scrisori de la Plevna*, Timișoara, 1977.

⁹ *Albina* (Budapesta), an. X, nr. 68 din 16/28 octombrie 1875. Pentru ecoul evenimentului în paginile ziarului, v. *Albina*, XI, 1876, nr. 1, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 18—20, 24, 28, 29, 33, 34, 37, 43, 44, 45—47, 51, 53, 54, 57, 58—65, 81—107.

Anul XI. — Nr. 58

Budapesta joi 24 iunie 6 iuliu 1876.

Prețurile pentru monarhia :

anul nou 10 fl. — 11 ac
 jumătate de an 5 fl. — 6 ac
 jumătate de an 5 fl. — 6 ac
 pentru România și siranetate
 anul 10 fl. — 11 ac
 jumătate de an 5 fl. — 6 ac

ALBINA

ALBINA este o publicație care are ca scop să aducă la cunoștința publicului toate cele ce se petrec în țara noastră și în străinătate, în special în ceea ce privește politica și economia.

ALBINA este o publicație care are ca scop să aducă la cunoștința publicului toate cele ce se petrec în țara noastră și în străinătate, în special în ceea ce privește politica și economia.

Dislocarea armatelor în Serbia și prejururi.

În momentul când se începe reșelul în Serbia și Montenegro de o parte, și în Imperiul turcesc de alta, și emanația poporului slave din Orient, și când nu s'a dat se crede, că acest reșel are în traga după sine delagarea destiniei orientale, ce de 50 de ani cămăra nepusa durere de capu Europei, fiind că este se schimbă în fața Europei orientale, și când deci aparținându-se noi Balco-Romani tot bine acestei părți a lumii, avem ne aparut a fi țările, pona în condițiile de existență și noi de această mișcare și schimbare: în este detorință, a pune în vedere orănatul Public alu nostru o schita după potestățile noastre margiuite fôrto simpla, dar destul de bine întocmită, despre localitățile și puncturile principale, pre cari se află asediate ostirile turcice ce au se între în lupta la mârte și în lupta pentru interesele lor cele mari.

În schita simplă, ce o prezentăm mai jos, despre Serbia ca centrul al mișcării și al reșelului și despre împrejurimile ei cu punctele de intrare ale aliaților ei Montenegro și aliașii marelui țarcu alu ambelor, ne-am îngrijit a da detorințelor noastre a conduce spre înțelegerea și urmărirea cu interes a posibilităților întemplantate reșelice. Din această cauză am lăsat în această simplă schiță și unele puncte și resp. localități, ce astăzi încă n'au fost cunoscute.

Mai totuși de tôte atragemu atențiunea cititorilor asupra'a dislocățiunii armatei Ser-

biane, asupra'a pusețiunii diverselor corpuri și a țării acestora, în momentul de acțiune.

Rîulu *Morava-bulgara*, intrându din sîcșul Nisei în montă'a Serbia, epșce de orașulu *Alexandria*, tain Serbia în două și formă o vale lată și mârșă pona la versarea în Dunare lănga *Remondia* (Smederevo); astfel deschidîndu ușa armatelor contrare, o'a petrunde în sîmă'tierii și a ocupa *Nissa* fiind o cetate turcescă cu o tabără puternică, se înțeleg că aci a trebuit Serbia se concentră tôte atențiunea și poterea.

La *Alexandria* și în poternia'a tabără serbescă *Doligrad* din sus de *Alexandria* deci s'au concentrat 75.000 de oșaci, cei mai buni ai Serbiei, sub comandă generalului rusu *Cernieff*, în frunte cu principele *Milano*. — Tabăra *Doligrad* s'a întins cu valuri grandioase și s'a asinut cu 80 de tunuri grele, închidîndu asă' rîulu se pite de înălțate Mărașei despre Turcia.

Rîulu *Drina* despărte Serbia de cătra Bosnia. Ieri pe acea linie, și așezate între *Valovo* și *Ustia* s'a asidiat o armată de 10.000 militi cu 5—10.000 de voluntari, sub comandă colonelului *Almepcin* și a maiorului *Vlaicovic*.

A treia linia principală este la rîulu *Timoca*, care despărte Serbia de cătra Bulgaria de la Dunare despre *Vidina*. Aci de la *Nogata* pona la *Eniclar* s'a postat o ostire de 10—15 mii, cu colonelului *Licimcin* și colonelului *Centovic*. Acest corpuri s'au în-

noarea o'a tîne în ochi tabăra turcescă de la *Vidina*, și în caz de retragere a turcilor de la *Nissa*, o'a alerga în dosu și a li tăia drumulu spre *Syga*.

Una medilocolu Serbiei de cătra Bosnia spre Morava-bulgara, curge rîulu *Morava-serbesca*, formîndu o linia strategică buna. Pre această linie, care la mediloru jace orașulu *Ciacine* la acea este concentrată o armată de 15.000 sub comandă generalului serbescu *Zich*, care armată are destinațiunea d'a forma în casu de necesitate rezervă poteriilor de la *Alexandria* și de la *Drina*; dar și a tîne în ochi armată turcescă de la *Novobazar* în Rascia.

Prin celelalte părți ale țării, mai verșoro pe la lăurice espuse de la *Batana*, ca garnisă, se află pona la 12.000.

Astăzi este în momentul parolării poteri armate a Serbiei, nota bene cu unu statu maioru de 140 mii indiv.

Artilleria Serbiei se pune la 600 tunuri, dintre cari 270 s'au mobilizate și la oște. 200 prin cetăți și întărituri, 130—140 usoria mobilizabili.

Peste tute Serbia se dice că ar ave 400.000, dintre cari 100.000 în marelle ostasitoru, 250.000 în rezervă.

La munitiuni se luca dină'noptea.

Montenegro, aliațulu Serbiei, a mobilizat aproape 20.000, cu 40 de tunuri. Din această ostire, partea mai mare, ca la 12.000, cu principele *Nichita* în frunte se îndreptă spre *Gr-*

Gazeta „Fedeia”, Domineea 25 Jan. 1. 1876

Nr. 1-502

Anul 1876

„Fedeia”

Scriitor: G. Popescu, Nr. 14

„Fedeia” este o publicație săptămânală, care are ca scop să aducă la cunoștința publicului românesc, din toate părțile țării, cele mai importante evenimente politice, literare, comerciale și economice. Pentru abonamente și pentru a se înscrie ca colaboratori, se adresează la redacția din București.

FEDERAȚIUNEA

Diurna politică, literară, comercială și economică.

Appare Domineea.

Prețurile de subscripție

Un an în avans 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Un an în urmă 24 lei

Arad unde a apărut începînd din martie 1871 pînă în septembrie 1879.¹⁰ La 1877 ziarul se afla în al 16-lea an de apariție, era editat săptămînal și avea redactor pe publicistul arădean Mircea V. Stănescu.

6. FEDERAȚIUNEA. *Diurnal politic, literar, comercial și economic.* Gazeta a apărut la 3/15 ianuarie 1868 la Budapesta sub redacția lui Alexandru Roman, originar din Bihor, membru al Academiei Române și profesor la catedra de limba și literatura română a Universității din Pesta, avînd colaboratori apropiați pe Iosif Hodoș, Mihai Eminescu (Varro) și I. Torouțiu.

Fiind ziar de opoziție față de regimul dualist austro-ugar, *Federațiunea* a susținut autonomia Transilvaniei, pasivismul și lupta pentru egala îndreptățire a naționalităților, pentru dobîndirea unor largi drepturi democratice precum și pentru realizarea unui front comun al naționalităților din imperiu împotriva dominației bicefale. Deși a fost destinată, cu precădere, cercurilor intelectuale românești, influența *Federațiunii* s-a extins, îndeosebi după 1870, și în mediul sătesc unde a avut un număr însemnat de prenumerați. Devenind periculoasă pentru regim, autoritățile au dezlănțuit, cu scopul de a o suprima, repetate campanii împotriva ei, trimițînd pe redactorii Alexandru Roman și I. Porouțiu în fața tribunalului de presă, condamnîndu-i la închisoare chiar, măsuri care, contrar așteptărilor, au creat ziarului o popularitate deosebită, relevată de creșterea numărului de abonați și faptul că în jurul anilor 1870—1871 *Federațiunea* a ajuns a fi citită chiar mai mult decît *Gazeta Transilvaniei*.¹¹

În conformitate cu „*Invitarea de prenumerațiune la jurnalul politic „Federațiunea”*”, foaie volantă scoasă în decembrie 1867, între 1868 și 1871 gazeta și-a menținut apariția de 4 ori pe săptămîină, reducîndu-și apoi treptat apariția săptămînală de la 4 la 3 numere,¹² apoi la două și, în final, la începutul anului 1876, la unul singur, evident, paralel cu micșorarea tirajului. Ziarul și-a încetat brusc apariția în martie

¹⁰ An în care redacția s-a mutat la Gherla, apărînd în cadrul primei serii pînă în decembrie 1880. v. Nerva Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiile periodice românești*. Descriere bibliografică cu o introducere de Ion Bianu, I. Buc., 1913, p. 315 (în continuare, prescurtat: *Publ. per. rom.*)

¹¹ Gelu Neamțu, în *Acta MN*, IX, 1972, p. 638.

¹² *Federațiunea* (Budapesta), an. IV, 1875, nr. 98 din 24 septembrie/6 octombrie, p. 385.

1876, fără a-și anunța cititorii, ultimul număr fiind oprit la tipograf și nemaiajungând niciodată la abonați. Patru luni mai târziu, la 6 iulie 1876, referindu-se la soarta ziarului, Alexandru Roman îi scria lui Iosif Goldiș, profesor la Arad, că „Am fostu silitu a suspinde editarea diuariului; în octombrie se va alege, de voi mai continua sau voi sista editarea. Prenumeranții care au plătitu nainte (între care și D.ta) voru primi desdaunarea cuvenită, în tot casulu.”¹³

Cu toate că gazeta și-a încetat apariția cu un an înainte de izbucnirea Războiului pentru independență, asemeni celorlalte publicații periodice românești din aceste părți, *Federațiunea* a ilustrat pe larg izbucnirea și evoluția crizei orientale.

7. TRANSILVANIA. *Foaia Asociațiunei Transilvane pentru Literatura Română și cultura poporului român (ASTRA)*. „Ziarul literar și organul Astei” (cum se intitula la 1877) a apărut la Brașov începând de la 1 ianuarie 1868, de trei și mai târziu de două ori pe lună, sub redacția secretarului Asociațiunii, George Barițiu. Elaborată și dirijată de comitetul din Sibiu al Astei, avînd un profil cultural-științific larg, conform Țelurilor așezămîntului cultural, *Transilvania* a oglindit atît viața spirituală a românilor ardeleni cît și „... cele care apar în orice parte a româniei...”, relevînd neconținut intenția unei largi colaborări cu frații de la sud și est de Carpați.¹⁴

Ținuta academică a destinat-o, în exclusivitate, cercurilor culte. La 1877 revista se afla în al 10-lea an de apariție, G. Barițiu străduindu-se să alătore cît mai mulți noi prenumerați celor doar 250—300 de abonați existenți.¹⁵

Deși preocupările majore ale redacției rămîn în acest răstimp dezvoltarea limbii și literaturii române, valorificarea trecutului cultural-istoric, G. Barițiu, dînd expresie convingerilor sale, înserează totuși, din cînd în cînd, o rubrică a știrilor externe privind evenimentul zilei, iar publicarea unor studii cum sînt, de pildă, cele privind istoria și viața turcilor,¹⁶ dar mai cu seamă articolele cu caracter militar ce propovăduiesc ideile din cartea maiorului român Nichita Ignat și seria reproducerilor din *România militară* (București), au avut menirea de-a înlesni, la rîndul lor, acea conștiință pregătitoare de atitudine pe care majoritatea publicațiilor românești din Transilvania se străduiau s-o însufle cititorilor lor. Ecoul Războiului pentru independență s-a reflectat în coloanele sale preponderent liric, revista publicînd cele mai frumoase poezii patriotice ale acelor ani.¹⁷

¹³ Fl. Dudaș, *art. cit.*; *Federațiunea*, an. VI, 1876, nr. 2, 6 și urm.

¹⁴ *Transilvania* (Brașov), an XIII, 1881, nr. 1—2, p. 2.

¹⁵ Ilarion Pușcariu, în *Foișoara Telegrafului Român* (Sibiu), an. I, 1876, nr. 15 din 17 aprilie, p. 117.

¹⁶ *Transilvania*, an. IX, 1876, nr. 8—9.

¹⁷ *Transilvania*, an. IX, 1876, nr. 3, 8, 9, 12, 15, 23; *Idem*, an. X, 1877, nr. 1, 12, 13, 14, 21, 22, 24; *Idem*, an. XI, 1878, nr. 4, 5, 9, 10, 11.

ECONOMULU

Organu periodicu

Prenumeratiunile
si corespondentele se adreseaza
la Administratiunea „Economu-
lu” la Blasiu (Blasendorf)!”

Inserate
se primesc pentru cate 5 ct. da-
tina, si s fac de aceia tina
cracina. (ct. de da care publi-
cative)

pentru ramii de economia, industria si comorciu.

Apare de impreuna cu „Foi'a scolastica” in 1/13 si 15/27 a fie-carei lune.

Nr. 1.

Blasiu, 1/13 Ianuaru 1877.

Anulu V.

8. MUSA. *Foaie beletristică-științifică*. A fost editată, între anii școlari 1871/1872 și 1906/1907, de *Societatea de lectură „Andrei Șaguna”* a studenților Institutului pedagogic teologic din Sibiu. Titlul revistei, frontispiciul și chenarul sînt tipărite, iar textul este scris de mînă. Apărea, neregulat, în timpul anului școlar, iar redactorii se schimbau anual. Din perioada anilor 1875/1876 — 1878/1879 se cunosc 43 de numere, redactori fiind, pe rînd, studenții Vasile Voina, Ioan Langa și George Moian.¹⁸ Majoritatea creațiilor lirice și în proză a studenților de la Sibiu din acești ani, chiar modeste ca realizare și uneori stingace în construcție, dovedesc o vie preocupare pentru viitorul politic al României.

9. ECONOMUL. *„Organ periodic ilustrat pentru ramii de economia, industria și comerțu”*, apărea la Blaj prin străduința agronomului, profesorului și publicistului Ștefan Pop. Prin programul afirmat, axat pe ideea luptei pentru progresul material și cultural al națiunii, *Economul*¹⁹ se apropia de publicațiile asemănătoare care apăreau în această perioadă în România, reprezentînd pentru românii din Transilvania ceea ce era *„Economia națională”*, apărut, în februarie 1873, sub conducerea lui P. S. Aurelian, pentru românii de la sud și est de Carpați.²⁰

În răstimpul ce-l tratăm revista apărea bilunar și publica, în mod exclusiv, materiale de larg interes privind viața și starea economică din Transilvania. Evenimentele din Balcani au atras într-o mai mică măsură atenția revistei care nu scapă să releve aspectul material, repercursiunile economice, comerciale pe care războiul le provoacă acordînd interes deosebit și îndrumînd, la rîndul ei, la întrajutorarea sol-

¹⁸ George Băiculescu, Georgeta Răduică, Neonila Onofrei, *Publicațiile periodice românești*, II, Buc., 1969, p. 796.

¹⁹ Nicolae Cordoș, *Problema industrializării în paginile revistei „Economul” din Blaj (1873—1880)*, în *Acta MN*, III, 1966, p. 531.

²⁰ *Economul* (Blaj), an. IV, 1876, nr. 11, 12, 22; *Idem*, an. V, 1877, *passim*.

datilor români răniți, relevînd necesitatea proviziilor pentru oștirea română și difuzînd știri privind transportul de grîne spre front.²¹

10. COCOȘUL ROȘU. *Foaie umoristică populară cu ilustrațiuni*. Se afla la 1877 în al doilea an de apariție, era editată, săptămînal, la Brașov stînd sub redacția lui Iosif Pușcariu.

11. URZICA. *Revistă umoristică a Societății „România Jună”*, apărrea, litografiată, la Viena (1874—1906), concurată, tot acolo, de *Urzica nouă, liberă* (1874—1906). Asemeni revistei *Musa* a studenților din Sibiu, revistele *Urzica* ale studenților și tinerilor intelectuali români din Viena, fiind scrise de mînă sau litografiate, au avut mai mult un uz intern, exemplarele fiind rare, iar cercul de cititori restrîns, oarecum determinat.²¹

12. ORIENTUL LATIN. *Ziar politic, literar, social și economic*, apărrea începînd din anul 1874 la Brașov, fiind editat de Aron Densușianu și avînd ca redactor responsabil pe Teofil Frîncu căruia de un real folos i-a fost în editarea ziarului „colaboratorul primar” I. A. Lapedatu. Gazeta apărea bisăptămînal. Și-a încetat apariția la 30 septembrie 1875, apucînd, prin urmare, doar începutul declanșării crizei din Orient.²²

13. PREDICATORUL SĂTEANULUI ROMÂN. *Revistă bisericească, scolastică și literară*, apărrea, în fascicule lunare, la Gherla, sub redacția lui Nicolae F. Negruțiu. La 1877 apărrea în cadrul „cursului al III-lea” publicînd, cu precădere, predici și articole privind sfera bisericească, și mai rar biografii, poezii, chestiuni de morală, proverbe ș.a.

14. ȘEZĂTOAREA. *Foaia poporului romanu*, apărrea lunar la Budapesta, aflîndu-se la 1877 în al treilea an de apariție și avînd ca redactor și proprietar pe Iosif Vulcan. Revista, alcătuiind într-un fel, un supliment al *Familiei*, valorificînd, număr de număr, izvorul inepuizabil al creației populare românești, cu precădere producțiile vetrelor folclorice transilvane.

Cauza independenței române a cunoscut în paginile revistei un răsunset larg, pe care — foaie a poporului fiind — l-a propovăduit mai cu seamă în lumea satelor, raliîndu-se campaniei de presă desfășurată în favoarea României de către revista *Familia*. Pe întreg parcursul desfășurării evenimentelor din România și Bulgaria revista a întreținut o rubrică aparte, intitulată „Războiul”, publicînd totodată însuflețitoare pilde de patriotism ale scriitorilor Iosif Vulcan, Vasile Alecsandri, Simion Dragomiru, A. Zorilla, Ioan V. Barcianu ș.a.²³

15. ȘCOALA ROMÂNĂ. *Foaia pedagogică și didactică pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora*, apărrea săp-

²¹ I. Grămadă, *Societatea academică, socială, literară „România Jună” (1871—1911)*. Monografie istorică, Arad, 1912, p. 122—124.

²² Silvia Goga, „Orientul Latin” și lupta pentru dezvoltarea culturii naționale în Transilvania, Cluj, 1964.

²³ Șezătoarea (Budapesta), an. III, 1877, nr. 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12; *Idem*, an. IV, 1878, nr. 1—4 și urm.

Nr. II.

Budapesta 1 Noemvrie 1877.

Anul III.

ESE ODATA
IN LUNA.Redacțiunea
în strada
Hayas nr. 1.Nu seil carte.
Nu ai parte.

SIEDIETÓREA.

FÔIA POPORULUI ROMANU.

PREȚIULU

pe ana
anu 1 fl.
Unu esem-
plariu 9 cr.Nu seil carte.
Nu ai parte.

Românii au învinsu !

Pe câmpia înverzită,
De pe malulu Dunareanu.
Cornu 'n lupta azi invita
Pe românulu, bravu osteanu.

Legiuni nenumerate
Din fanaticii pagani.
Zboru că vântulu de turbate,
Să zdrobescă pe români.

Dar românii cu 'nfocare,
Saru în hord'a de barbari,
Si se luptu cu desperare,
Caci au bratie vii si tari.

Căi sare cu turbare
Si nînchêza infocatu,
Iar vitezulu ce-i calare,
Trage spad'a ne'apacatu.

Si că fulgeru-o 'nvêrtesce,
Se repede furiosu,
Si despica si lovesce,
Si dobora sute josu.

Turculu geme în durere,
Si în sânge nota-amaru.
Iar românulu cu putere
Îl strivesce că-i barbaru.

Lupta-i cruda, nemilôsa,
Gemetu, ranatu durerosu,
Pe câmpia sângerosu
Se aude fiorosu.

Unu noru cruntu d'odat-apare
Si-alu seu velu întunecosu,
Îl întinde 'n departare
Peste loculu durerosu.

Fulgere nenumerate
Printre dînsulu sierpuescu,
Glontie, bombe 'nflacarate,
Sbôra gróznicu si trosnescu.

Dar românii cu iutiela
Că saget'a intra 'n focu,
Si cu totii dau navala,
De-i respingu din acelu locu.

Fugu pagânii cu 'ngrozire,
Striga, cere ajutoru,
Iar românii cu grabire
Fara mila i omoru.

Mii de corpuri fara vietia
Zacu trintite pe pamentu,
Amortite, reci ca ghiati'a,
Asteptându alu lor mormentu.

Dupa ceru în departare
Semi-Lun'a se ivesce,
Apunend că prin mirare,
Si de sânge se roșiesce.

Iar Vulturul cu mândria,
Înaltiându-se usioru,
Plin de fala si taria,
Cătra Ceru se duce 'n sboru.

Si acolo 'n fericire
Blânzii ingeri iubitori
Canta veseli cu iubire,
Pe românii 'nvingători.

Flori de auru ei gatesce,
Si 'neununa pe români,
C'a înfrânta pre vitejescu,
Hord'a cruda de pagani.

106716

Nr. 1. Anul I.

ȘCOALA ROMÂNĂ.

Foia pedagogică și didactică
pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora.

Editată și redigată de
Ioan Candrea și Basiliu Petri.

Săbiiu, 2 Ianuarie v. 1876.

Este editată în săptămână. Vineri. Prețului pe un an 5 B., pe douăzeci 1 B. 50 cr. Pentru inserții: câte 2 cr. de literă și singurul.

Preferențiale și corecții trebuie aduse la adresa la Redacția Școlii Române la Săbiiu (Miercurea, Nagyvárad) Franca.

tămînal, la Sibiu (ian. 1876—dec. 1877) sub redacția profesorilor Ioan Candrea și Basiliu Petri. Sistată la sfîrșitul anului 1877, revista a reapărut, dar de această dată lunar, nouă luni mai tîrziu (octombrie 1878—iulie 1879), sub redacția lui Vasile Petri. Despre Războiul pentru independență această revistă publică în decursul anilor 1877—1878 succinte relatări.²⁴

16. FOIȘOARA TELEGRAFULUI ROMÂN. Apărea la Sibiu ca supliment al ziarului *Telegraful Român*, coloanele sale fiind aproape în întregime puse în slujba cauzei naționale, a afirmării independenței, totodată publicînd, săptămînal, cu colaborarea unor publiciști de seamă cum au fost Eugen Brote, At. M. Marienescu, D. P. Barcianu, D. Comșa, Ilarion Pușcariu, sfaturi practice de interes economic, cultural și pedagogic destinate dezvoltării treptate și sistematice a „inteligenței masei poporului”.²⁵

Chestiunile politice fiind tratate pe larg de *Telegraful Român*, *Foișoara* s-a mărginit să aducă, din cînd în cînd, completări, accentuînd

FOIȘOARA TELEGRAFULUI ROMÂN.

Nr. 1. Anul I.

Săbiiu 1 Ianuarie 1876.

Apăre la două săptămîni. Correspondențele se adresează în redacția Telegr. român cu adăușul „pentru Foișoară”.

²⁴ Școala Română (Sibiu), an. II, 1877, nr. 4, 6, 8, 9 și urm.

²⁵ Foișoara Telegrafului Român (Sibiu), an. I, 1876, nr. 1 din 1 ianuarie, p. 2

importanța, răsunetul succeselor militare și diplomatice ale României în confruntarea de forțe de la Dunăre și din Bulgaria.²⁶

17. LUMEA NOUĂ. *Gazetă serioasă și voioasă, pentru toți și pentru toate*, a apărut la Cluj, de două ori pe lună, răstimp de un an, avînd redactori pe Nicolae F. Negruțiu (15/27 ianuarie — 15/27 februarie 1876) și Veselia Székely Zimbrescu (28 noiembrie — 10 decembrie 1876).

18. HIGIENA ȘI ȘCOALA. *Foaia pentru Sănătate, Educațiune și Instrucțiune*. Deși i se anunță inițial apariția săptămînală, la Timișoara,²⁷ revista a apărut, din februarie pînă în decembrie 1876, la Gherla (12 numere) stînd sub redacția dr. P. Vasici. Din ianuarie 1877 pînă în februarie 1880 publicația a apărut la Timișoara, editor fiind, din ianuarie 1878, N. F. Negruțiu.²⁸

19. CĂRȚILE SĂTEANULUI ROMÂN. *Sciere periodică pentru toate trebuințele poporului român*. Apărea lunar, începînd din ianuarie 1876 pînă în decembrie 1906, sub redacția aceluiași N. F. Negruțiu, avînd colaborator (la 1876) pe Teodor Petrișoru. Editat, pentru început, la Gherla, periodicul și-a continuat, între 1876—1878, apariția la Cluj și Sibiu.²⁹ A publicat, cu precădere, în paginile sale, momente din istoria românilor, diverse cunoștințe economice, industriale, medicale. Nu lipsesc producțiile literare și unele relatări politice.

20. BISERICA ȘI ȘCOALA. *Foaie bisericească, scolastică, literară și economică*. Continuatoare demnă a unor publicații mai vechi apărute la Arad, cum au fost *Speranția* (1869—1871) și *Lumina* (1872—1875), *Biserica și Școala* apare în pragul declanșării ostilităților în Orient.³⁰

Despre evenimentele de la 1877 și 1878 revista arădeană a publicat articole de fond, știri și comentarii, documente ale guvernului român, corespondențe primite din țară și chiar din Balcani,³¹ creații literare ale unor scriitori de dincolo și dincoace de Carpați, recenzii ori rezumate ale unor lucrări privind România. În lipsa informațiilor directe, gazeta a reprodus articole din presa României sau din cea străină, în mod frecvent relatări favorabile cauzei naționale.³²

21. MINTE ȘI INIMĂ. *Organ al reuniunii învățătorilor*, a apărut tot la Arad, la scurt timp după apariția revistei *Biserica și Școala*, în mai 1877, avînd redactor pe învățătorul Ioan Cioară. Noua revistă apărea lunar, iar programul afirmat o alătură celorlalte publicații pedagogice care apăreau în Transilvania. Ea tratează materialul cuprins în

²⁶ Idem, I, 1876, nr. 1, 6, 15, 17 și urm.

²⁷ *Familia* (Budapesta), an. XII, 1876, nr. 1 din 4/16 ianuarie, p. 12.

²⁸ *Publ. per. rom.*, I, p. 319.

²⁹ *Ibidem*, p. 121.

³⁰ Roman Ciorogariu, *Din trecutul ziarelor de la noi: „Speranția”, „Lumina”, „Biserica și Școala”, „Tribuna”, Arad, 1934, p. 15.*

³¹ *Biserica și Școala* (Arad), an. I, 1877, nr. 3 din 13/25 februarie p. 24.

³² Idem, I, 1877, nr. 1—4, 10, 12, 13, 15, 18, 19, 21, 24, 32, 34, 35, 36, 40, 43, 46, 47; Idem, II, 1878, nr. 4, 14, 17, 19, 20, 23 ș.a.

— **Plevna a cădiutu!** Osmanu pasia, eroul aparatoriu al Plevnei, de si, constrinsu de fome, eră se capituleze, elu n'a voitu se-si dea sabi'a fora lupta. In 28 Noiembrie st. v. a incercatu o esire impetuosa din Plevna, facandu deodata din doue parti atacu asupra linielor de impresurare, spre Gorni-Etropolu, unde se află armat'a rusésca si pe la Opanes, unde se aflau romanii. Osmanu pasia a isbutitu se ié unu transieu si o reduta rusésca, de unde numai foculu baterieloru romane ii-a potutu alungá. Lupt'a la Opanes a fostu crancena. Turcii ocupasera trei redute dela romani, pe care éراسi le-au reocupatu cu unu eroismu admirabilu, facendu se capituleze 7900 de turci. Osmanu pasia, ranitu la unu picioru, si armat'a turcésca sdrobíta între redute, a fostu nevoita se se predee fora conditiuni. Pe cându lupt'a urmă, trupele romane de la Griviti'a si russii dela muntele verde au petrunsu in Plevna si au ocupat'o. Numerulu turciloru morti si raniti se suie la 10,000 ér 40,000 sunt prinsoneri. Tiarulu, insciintiatu la Tucenitia despre caderea Plevnei, a grabitu in faci'a locului si imbracisiandu pre Principele Carolu l'a serutatu in lacrimi de bucuria, dicandu-i „iubite nepote“, asemenea a serutatu pe gen. Tottleben, principele Imeretinschi, si pe gen. Ganecichi; apoi a disu „Alu vostru este meritulu pentru caderea Plevnei.“

planul de învățămînt, dezbate chestiunile școlare și de interes larg pentru cultura românească, oferă lecturi instructive poporului și susține între învățătorii acestor meleaguri vestice „legea necesară pentru dezvoltarea noastră.“³³

Chiar modestă ca aspect, revista și-a afirmat însă cu tenacitate programul (deși a apărut doar timp de un an: mai 1877 — mai 1878) răspunzînd prezent chiar chestiunilor politice arzătoare ale vremii, lansînd, spre pildă, chiar un apel pentru întrajutorarea soldaților români răniți, exprimînd solidaritatea firească a dascălilor din părțile Aradului cu cauza fraților de peste munți, reproducînd, la rîndul ei, poeziile lui Vasile Alecsandri.³⁴

22. ALBINA CARPAȚILOR. *Foaie beletristică, științifică și literară, cu ilustrațiuni.* La două săptămîni de la apariție, la 18 august 1877, la Sibiu, sub conducerea redactorului Al. I. Lăpedatu, *Foișoara*

³³ *Minte și Inimă* (Arad), an. I, 1877, nr. 1 din 22 mai (st.v.), p. 1.

³⁴ *Idem*, I, 1877, nr. 1, 2, 3, 5, 6.

Telegrafului Român scria: „Albina Carpaților” își are deja istoria sa. Editorul (Visarion Roman-nn.) a anunțat foaia sa sub denumirea Albina Daciei. Ministerul unguresc, care în timpul din urmă a escelat prin o oprire în mase a cărților scolastice nemaghiare, s-a temut și de cuvântul Dacia și a oprit editorului folosirea acestei numiri sub cuvânt „că Dacia n-are nici un fel de înțeles îndreptățit și se ține de acele cuvinte, care sînt scoase din lecsiconul agitațiunilor contrare statului.” „Nu cunoaștem acel lecsicon — continua Foișoara — știm însă că, cuvântul Dacia are un îndreptățit înțeles în geografie și istorie, trebuie să presupunem că în Ungaria și aceste științe au intrat în „lecsiconul agitațiunilor”.³⁵ Evident, alegerea și încercarea redactorului de a folosi un asemenea titlu, relevă în viața culturală a Transilvaniei, expresia solidarității naționale cuvenită momentului istoric în care revista a apărut.

Din august 1877 pînă în octombrie 1878 *Albina Carpaților* a apărut săptămînal. În aprilie 1878 redactor a rămas Visarion Roman, urmat însă și el nu peste multă vreme, în octombrie același an, de Iosif Popescu. Între colaboratorii statornici ai revistei s-au numărat: V. Alecsandri, I. Slavici, C. Negruzzi, Al. Macedonski, S. Fl. Marian, D. Bolidineanu, A. Bîrseanu, Scipione Bădescu. Războiul pentru independență, ecoul pe care evenimentul l-a avut în Transilvania, le constatăm, cercetînd coloanele *Albinei Carpaților*, relevate pe larg, prin comentariile și atitudinea patriotică manifestate alăturîndu-se *Gazetei Transilvaniei*, *Telegrafului Român* și revistei *Familia*.³⁶

23. FOAIA SCOLASTICĂ. *Organ pedagogic — didactic pentru școlarele române*, a apărut bilunar, împreună cu revista *Economul*, la Blaj, prin strădania redactorului acestuia, Ștefan Pop. Începînd cu 1 februarie 1876, pînă la 1881, *Foaia* a fost redactată de I. M. Moldovan,

<h1 style="text-align: center;">FOAIA SCOLASTICA.</h1>		
<p>Se prenumera: impreuna cu „Economul” pe una an cu . . . 5 fl. — cr. „Economul” de una cu 2 fl. 50 cr. separat: pe una an cu . . . 3 fl. — cr. „Economul” de una cu 1 fl. 50 cr. Pentru Românii: anu cu 15 lei pe an; — separat cu 6 lei not.</p>	<p>Organu pedagogicu-didacticu pentru scolele romane.</p> <p>Apare de impreuna cu „Economul” in 1/13 si 15/27 a fia-carei lune.</p>	<p>Prenumeratiunile se adreseaza la „Administratiunea „Economului” la Blaj (Ezer- dert)”</p> <p>Inserate se primesc pentru cite 5 cr. strada, si a fura de asa'sa taro's orastale: 20 cr. de fia-mare publicatiune.</p>
Nr. 1.	Blasiu, 1/13 Februaru 1876.	Anulu IV.

³⁵ Foișoara *Telegrafului Român*, II, 1877, nr. 18 din 4 septembrie p. 144.

³⁶ *Albina Carpaților* (Sibiu), anii 1877 și 1878, *passim*.

care i-a menținut orientarea în sfera preocupărilor pedagogice ale vremii.³⁷

Publicația a înregistrat, dat fiind specificul ei, într-o măsură mai mică ecoul Războiului pentru independență.³⁸

24. OBSERVATORIUL. Ziar politic, național-economic și literar. Încetîndu-și, la sfîrșitul anului 1877, colaborarea la *Gazeta Transilvaniei* și stabilindu-se la Sibiu, la cei 66 de ani ai săi, George Barițiu hotărăște editarea unui nou ziar politic destinat românilor din Transilvania. În *Anunțul de prenumerațiune la „Observatoriul”*, publicat ca *Foaie volantă* la 29 noiembrie/17 decembrie 1877, Barițiu expune succint și concis, relevînd momentul înălțător al timpului, motivele editării noului ziar românesc: „*Observatoriul*” *apare prin strădania unui mare număr de amici ai progresului națiunei și patriei...*” care „...au observat cu destulă durere că tocmai în aceste timpuri de importanță supremă... românii din Transilvania au doar două ziare politice, în timp ce altele de talia lor dispun relativ înzecit de mai multe.”

Programul ziarului se subordonă țelului tradițional al românilor, de pe ambele laturi ale Carpaților, „...o materie cu care — scria Barițiu — nu am terminat și nu vom termina niciodată.”

Astfel a apărut la 1/13 ianuarie 1878 (pînă în mai 1885) la Sibiu, de două ori pe săptămîină „...pentru ca publicul să se poată orienta de ajuns în labirintul evenimentelor...”, sub conducerea lui George Barițiu, avînd colaborator apropiat pe D. Petrescu, ziarul „*Observatoriul*.”³⁹

În coloanele gazetei evoluția evenimentelor din Balcani a fost prezentată în toată complexitatea manifestării, în primele numere redactorul făcînd, conform viziunii sale, un competent excurs istoric asupra evenimentelor care au consfințit independența de stat a României.⁴⁰

25. AMICUL FAMILIEI. *Foaia biseptăminală pentru toate trebuințele vieții sociale*. A fost o revistă de aleasă ținută, nu mai prejos stînd cuprinsul coloanelor sale. Publicația a apărut spre sfîrșitul perioadei ce o tratăm, la 1/13 august 1878, continuînd pînă în noiembrie 1890, la Gherla și Cluj, avînd, și ea, ca editor și redactor pe neobositul Nicolae Negruțiu. Au colaborat statornic la această publicație; Vasile Alecsandri, P. Dulfu, V. M. Cazacu, V. R. Butinicescu, S. F. Marian, Scipione Bădescu ș.a.⁴¹

Apărînd destul de tîrziu sub aspectul care ne interesează, cînd soarta în Balcani era de acum pecetluită, în *Amicul Familiei* găsim

³⁷ *Publ. per. rom.*, I, p. 267.

³⁸ *Foaia Scolastică* (Blaj), an IV, 1876, nr. 4; *Idem*, V, 1877, passim.

³⁹ *Observatoriul* (Sibiu), an. IV, 1883, nr. 3, p. 1.

⁴⁰ *Idem*, I, 1878, nr. 1, 3—16, 18, 19, 21—31, 41—43, 46, 47, 48, 50, 51, 56, 68, 83, 86, 97.

⁴¹ *Publ. per. rom.*, I, p. 31.

totuși comentarii politice, o serie de materiale comemorative, poezii patriotice dedicate mărețului eveniment.⁴²

Alături de aceste publicații destinate cititorilor români, la 1876—1878 mai apăreau în *Transilvania* o serie de publicații în limba maghiară și germană, organe de presă aflate-n slujba cercurilor politice conducătoare, a căror orientare a stat subordonată, în linii mari, regimului de guvernământ austro-ungar. Li se alăturau publicațiile mai importante maghiare și germane, apărute în diferite părți ale Imperiului, la Viena și în Ungaria îndeosebi, abonate în marile orașe transilvănene și în ținuturile unde, alături de români, locuiau: maghiari, germani, cehi. Pe lângă toate aceste așa zise „publicații interne”, cititorul român, evident într-o măsură mai mică, avea la îndemână foile din Țară, publicațiile care apăreau în România. În fine, mai răzbăteau, mai cu seamă în orașele mari ale Transilvaniei, în marile biblioteci, redacțiile ziarelor și revistelor mai mult, și mai rar în public, periodicele din străinătate, din aproape toate statele Europei, în al căror cuprins evenimentele din Balcani au cunoscut un larg răsunet.

* * *

Acestea erau ziarele și revistele românești aflate la îndemîna publicului cititor din Transilvania în preajma și în timpul Războiului pentru independență. Circulația acestor periodice a impus constant în răstimpul acelor ani în viața Transilvaniei un real produs informațional diferențiat alături de care nu trebuie să subestimăm, desigur, nici aportul partidelor politice, al societăților culturale care, pe căi și cu mijloace diferite, au favorizat un amalgam statornic de știri, nu rareori semănător de discordie, confruntări și confuzii — realitate de care presa românească (neapărînd într-o seră!) a trebuit să țină neconținut seamă, s-o biruie, publicațiile sale, de cele mai multe ori modeste, dar tenace, reușind să înalțe și mențină conștiința spiritului românesc la ținuta evenimentelor pe care Istoria le prevestea.

În pragul anului 1876 românii din Transilvania au avut la îndemînă 14 ziare și reviste: *Gazeta Transilvaniei*, *Transilvania* și *Cocoșul Roșu* (la Brașov); *Familia*, *Albina*, *Federațiunea* și *Șezătoarea* (la Budapesta); *Telegraful Român* și *Musa* (la Sibiu); *Economul* și revistele *școlare manuscrise* (la Blaj); *Gura Satului* (la Arad); *Predicatorul săteanului român* (la Gherla) și revistele umoristice *Urzica*, la Viena. Observăm că 8 dintre aceste publicații periodice românești apăreau în Transilvania, celelalte 5 fiind editate la Budapesta și Viena. Două

⁴² Li se alătură revistele manuscrise ale unor gimnazii, cum sînt, de pildă, cele apărute la Blaj: „*Speranța*”, „*Filomela*” și „*Dacia Ferice*” păstrate în prezent la Bibiloteca Academiei R. S. România, Filiala Cluj-Napoca, Secția de manuscrise, Fondul Blaj (ms. rom. nr. 325, 326 și 327). Tot în această perioadă, elevii școlilor din Blaj au mai redactat revistele manuscrise „*Constanța*” (Statornicia) și „*Zetirul*”, iar la Sibiu apărea, tot acum, revista școlară „*Rindunica*”.

dintre cele din urmă (anume ziarele *Albina* și *Federațiunea*) și-au încetat apariția în cursul anului 1876, în același an apărind în schimb alte 5 publicații noi: *Scoala Română* și *Foișoara Telegrafului Român*, la Sibiu, *Lumea Nouă* și *Cărțile Săteanului Român*, la Cluj și Sibiu, și *Higiена* și *Scoala*, la Gherla. Anul 1877 alătură celor 16 periodice alte 4 publicații: *Albina Carpaților* (Sibiu), *Biserica* și *Scoala*, *Minte* și *Înimă* (Arad) și *Foaia Scolastică* (Blaj). La 1878 și-au mai făcut apariția: ziarul politic *Observatoriul*, la Sibiu, și revista *Amicul Familiei*, la Gherla și Cluj.

Așadar, rezultă din cele relatate că în preajma și în timpul Războiului pentru independență românii din Transilvania și părțile sale vestice aveau la îndemână 25, respectiv 23 de ziare și reviste. Observăm, remarcând totodată semnificația deosebită a faptului, că *în decurs de numai trei ani (!), în preajma și în timpul Războiului pentru independență, numărul publicațiilor periodice românești din Transilvania s-a dublat (!),* celor 11 titluri care la 1876 continuau să apară, alăturându-li-se 11 noi titluri: 5 în 1876, 4 în 1877, alte două în 1878. Era pentru românii transilvăneni un progres publicistic evident pe care la începutul anului 1876 Atanasie Marienescu îl întrezărea conchizînd: „...că dacă în ultimele trei decenii în Transilvania aparițiile jurnalistice au fost efemere și trecătoare, doară a trecut timpul pocit și acest fenomen literar este de bun augur pentru literatura și cultura poporului român...” „...Noi românii dincoaci de Carpați — continua Marienescu — suntem la aproape trei milioane de suflete, un număr destul de însemnat pentru a putea pretinde viață și cultură. Nu este destul a ne mîngîia cu fraza des întrebuițată, că românul n-a perit și nu va pieri; nu este destul, ca un popor să viețuiască numai fizice — aceasta o fac și popoarele sălbatice — ci trebuie să dovedim viața noastră prin cultură, punînd existenței noastre o bază sigură prin dezvoltarea facultăților spirituale.”⁴³ Cristalizarea acestei formule de rezistență, de afirmare și luptă, prin periodice începuse în Transilvania încă din răstimpul înlocuirii absolutismului prin sistemul de guvernare constituțională; în deceniile care-au urmat procesul devenise ireversibil nu numai în cazul românilor ci a tuturor naționalităților asuprite din Imperiul austro-ungar. Evenimentele crizei orientale au amplificat acest avînt publicistic patriotic, Războiul pentru independență, care în România a creat publicații speciale, cum a fost, spre pildă, ziarul *Războiul* (București), grăbind în Transilvania, apariția unor organe de presă statornice, așa cum au fost, cu deosebire, *Albina Carpaților*, *Biserica* și *Scoala*, *Observatoriul* sau *Amicul Familiei*.

În ceea ce privește *locul apariției* acestor publicații, remarcăm editarea lor în vechile centre culturale românești ale Transilvaniei.

⁴³ Atanasie M. Marinescu, în *Foișoara Telegrafului Român*, I, 1876, nr. 6 din 10 martie, p. 45 și urm.

În timp ce la Braşov înregistrăm apariţia, pe mai departe, a vechilor publicaţii *Gazeta Transilvaniei*, *Transilvania* şi *Cocoşul Roşu*, la Sibiu au început să apară, alături de *Telegraful Român* şi *Musa* studenţilor teologi: la 1876 *Şcoala Română* şi *Foişoara Telegrafului Român*, la 1877 *Albina Carpaţilor*, căroră, la 1878, iniţiativa lui Bariţiu le alătură ziarul *Observatoriul*, aşadar, în decurs de numai trei ani, patru noi periodice româneşti. În cetatea culturală a Blajului ziarul *Economul* şi-a alăturat în această perioadă suplimentul *Foaia Scolastică*. Un succes evident a înregistrat acest avînt publicistic în vestul Transilvaniei, la Arad, unde evolua statornic unul dintre centrele luptei noastre naţionale. Revistele *Biserica* şi *Şcoala* şi *Minte* şi *Inimă*, apărute acum aici, au predestinat marile noastre publicaţii politice din Cîmpia de Vest. Fenomenul publicistic n-a ocolit nici părţile Clujului dominat de presa cercurilor oficiale maghiare, deşi apariţiile ce le înregistrăm aici au fost modeste. *Predicatoriului Săteanului Român*, de la Gherla, i se alătură *Higiena* şi *Şcoala*, în timp ce la Cluj, apar *Lumea Nouă* şi *Cărţile Săteanului Român* căroră, în anul următor li se alătură revista *Amicul Familiei*, apărută la Gherla şi Cluj.

Geografic, fenomenul publicistic înregistrat în Transilvania în preajma anului 1877 relevă apariţia precumpănitoare a noilor publicaţii în oraşele româneşti din sudul Transilvaniei, alături de Braşov, la Sibiu şi Blaj îndeosebi, centre româneşti care-au concentrat la graniţa cu România jumătate din numărul acestor ziare şi reviste. În vestul Transilvaniei şi părţile Ungariei au străbătut statornic periodicele româneşti care apăreau la Budapesta şi Arad, iar în părţile nordice revistele din Cluj şi Gherla. Evident, nu poate fi vorba de o strictă delimitare a circulaţiei acestor publicaţii, îndeosebi a celor cu răsunet deosebit, cum au fost: *Gazeta Transilvaniei*, *Familia*, *Telegraful Român*, *Albina Carpaţilor* sau *Observatoriul*, care-au răzbit pretutindeni în oraşele şi satele Transilvaniei.

Cît priveşte specialitatea, conţinutul şi domeniul de afirmare al acestor publicaţii constatăm că cititorul român din Transilvania avea la îndemină:

— 6 ziare politice, literare, economice, comerciale, cu un orizont larg (*Gazeta Transilvaniei*, *Transilvania*, *Albina*, *Federaţiunea*, *Orientul Latin*, *Observatoriul*);

— 5 reviste ştiinţifico-literare, beletristice (*Familia*, *Transilvania*, *Musa*, *Albina Carpaţilor*, *Amicul Familiei*);

— 4 publicaţii pedagogice (*Şcoala Română*, *Higiena* şi *Şcoala*, *Minte* şi *Inimă*, *Foaia Scolastică* şi, într-o anumită măsură, *Biserica* şi *Şcoala* şi *Foişoara Telegrafului Român*);

— două publicaţii bisericeşti (*Biserica* şi *Şcoala*, *Predicatorul Săteanului Român*, *Telegraful Român*, deşi editat de cercurile clericale din Sibiu, a fost mai mult în acest răstimp un ziar politic);

— două periodice cu conţinut economic, comercial (*Economul* şi *Foişoara Telegrafului Român*);

— două reviste beletristice pentru lumea satelor (*Șezătoarea, Cărțile Săteanului Român*);

— 4 publicații satirice (*Gura Satului, Cocoșul Roșu* și revistele *Urzica* de la Viena).

Atanasie M. Marienescu constată la 1876, referindu-se la „*Foile române dincoace de Carpați*” „...îmbucurătorul fapt că poporul român nu duce lipsă de puteri literare. Starea noastră politică — scria el — este astăzi de așa natură, încît noi nu putem aștepta în nici o privință sprijin din afară, nici de la guvern, nici de la conaționi, ci suntem așezați la ajutorul nostru propriu.” Convinși de rolul tot mai însemnat ce a început să-l aibă în viața națiunii presa literară și politică, Marienescu relevă că această presă ducea încă lipsa unui spirit conducător, „care să fie *Astra*” și să-i imprime acea atît de necesară „*unitate de acțiune*”, căci, scria el, n-avem nevoie de 5 foi pedagogice ci de una singură și bună. În fine, se simte, scrie publicistul, nevoia unui public cititor „cu interes” „...pentru a produce în el acest interes, trebuie să considerăm cerințele lui și să le acomodăm împrejurărilor.” (n.n.)⁴⁴

Din succinta privire asupra periodicelor acestui răstimp constatăm că au apărut și stat constant la îndemîna cititorului transilvan 3—4 ziare de informare politică și tot atîtea reviste literare și pedagogice. Nu putem trece cu vederea starea excepțională pe care a avut-o Sibiu unde apărea ziarul politic *Telegraful Român* căruia la 1878 i s-a alăturat *Observatoriul*, revista literară *Albina Carpaților*, *Foișoara* destinată publicului larg, o publicație a învățătorilor și profesorilor și alta a studenților. Domeniul economic, comercial, în instanță interesele nemijlocite ale burgheziei industriale și comerciale românești au rămas, în schimb, ca reprezentare publicistică, limitate doar de apariția *Economului* la Blaj „...o foaie, ce lipsită de colaboratori și de prenumerați, a suferit în eșirea sa multe și lungi întreruperi.”⁴⁵ N-au lipsit, în schimb, publicațiile satirice, doar 2—3 cunoscute mai mult publicului larg, reviste care, prin umor și satiră, au abordat aceleași obiective ca și publicațiile de luptă deschisă, cei mai vizați fiind renegații, cozile de topor, oportuniștii, dușmanii națiunii.

Un alt aspect care trebuie neapărat avut în vedere și reliefat este cel al numărului de abonați care a depins, în instanță de starea financiară a majorității acestor publicații. Firesc, problema relevă două aspecte, importante deopotrivă. Cititorul interesat, constant, se numără între prenumerați plătind costul abonamentului anual sau bi-anual, prin urmare, primul aspect fiind o problemă strict bănească. Cel de-al doilea aspect îl explică starea culturală a poporului, concret, a românilor din Transilvania, starea învățămîntului și aportul societăților culturale, al Astei îndeosebi, al bibliotecilor și casinelor.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 46.

⁴⁵ *Ibidem*.

Evident, situația diferă de la un ținut la altul. Avem în vedere vechile autohtonii românești, ținuturile mai retrase unde, într-adevăr, conștiința națională era mare, dar școli existau puține. La 1869, de pildă, în sudul Țării Crișurilor, la Bodești, lângă Hălmagiu, înființarea unei școli sătești românești a constituit în acele părți un eveniment național. „Se viedie națiunea română” a pus atunci militantul cultural Nicolae Butariu să se scrie în limba română cu caractere chirilice pe grinda clădirii — pentru că edificarea acestui lăcaș într-una din așezările ținutului Hălmagiului, în general lipsit de asemenea așezăminte, a constituit un act național care a premers, evident, în felul său, înființarea de către intelectualitatea acelor meleaguri, în același an, a *Asociațiunii naționale arădane pentru cultura și conversarea poporului român*, iar un an mai târziu a *Gimnaziului din Brad*.⁴⁶

Un număr mare de abonați publicațiile românești l-au avut în centrele culte ale Transilvaniei, pe urmă în orașele de mărime mijlocie și în țiguri, în comunele românești mai însemnate, unde ziarul a întruchipat neconținut — o veste — capabilă să trezească din letargie ultimul știutor de carte. Au predominat prenumerații intelectuali; o intelectualitate românească obișnuită să „facă” politică, setoasă de cultură, mulți dintre reprezentanții ei căliți în focul revoluției de la 1848—1849, cărturari de înaltă cultură acum care-au dat Transilvaniei mai multe generații de discipoli: profesori, avocați, industriași și comercianți, funcționari, preoți, toți acei care au dat ființă și tărie Partidului Național Român, burghezia românească tânără și setoasă de progres care-a văzut în afirmarea și emanciparea națiunii bunsătatea propriului destin.

Nu-i putem uita, desigur, pe tinerii care-au fost studenții acestor ani, pe elevii gimnaziilor întorși, de sărbători și în vacanțe, printre ai lor cu traistele pline de cărți dar mai cu seamă cu reviste și ziare românești, mai multe și mai ieftine, pe care le tălmăceau părinților, semenilor.

Intelectualității se alătură numărul crescând al abonaților meseriași, muncitori îndeosebi, lipsiți încă de o presă proletară, și țărani luminați, mai mult ori mai puțin trecuți prin școli, inclusiv acei care-au învățat să citească singuri, sub strașina casei lor. Evident că un muncitor ori țaran sărac, cu atât mai mult necunoscătorii scris-cititului, nu și-au putut permite abonarea vreunui periodic. Dar Transilvania a fost în acest răstimp, mai mult ca oricând poate, o „țară” de sate cu preoți și dascăli luminători drepti în lupta și cultura națională care, în zile de sărbătoare, în serile de iarnă, citeau foile primite, în mijlocul sătenilor, în uliță, la școală sau chiar la biserică, cum s-a

⁴⁶ Florian Dudaș, *Militantul cultural Nicolae Butariu*, în *Orizont* (Timișoara), an. XXVI, 1975, nr. 21, p. 7.

citit, de pildă, *Amicul Poporului*,⁴⁷ așa cum se expun astăzi conferințele în fața poporului.

Un cuvînt aparte li se cuvine redactorilor, proprietarilor, militanților, a căror luptă pentru libertate și unitate națională în Transilvania s-a identificat cu însăși editarea acestor periodice. Un anume număr dintre ei aparțin capitalului comercial și bancar românesc, în dezvoltare, dar cei mai mulți, se poate spune majoritatea, au făcut parte din rîndul intelectualității democralice, progresiste; au fost, desigur, și unele elemente cu o situație deosebită, dar cea mai mare parte a lor au format-o elementele tipic intelectuale ale căror posibilități materiale erau mărginite: publiciști, scriitori, profesori, avocați, judecători, preoți, diverși funcționari publici — oameni ridicați din marea masă a poporului.

Redactorii sau proprietarii, colaboratorii interni și externi, în marea majoritate cărturari care aveau la anii lor acel greuămint al cuvîntului dătător și creator de opinii, au fost cei care-au stabilit, în primul rînd, orientarea politică a publicațiilor ca ziariști eminenți ce erau și totodată conducători nemijlociți ai mișcării noastre naționale.

Îl aflăm și acum, la 1877, la cei 65 de ani ai săi, stînd ferm, demn și curajos, mereu în fruntea lor, pe bătrînul dascăl, tribun și luptător George Barițiu, pentru care ziaristica a constituit adevăratul mod de-a exista, de-a gîndi și de-a se manifesta, fără să se remarce vreodată prin intervenții premature. A fost perseverent, acea perseverență izvorită dintr-o reflexiune adîncă, dintr-o cunoaștere sigură a realității politice, dintr-un simț al măsurii și precauției — date fiind împrejurările — deopotrivă. Aportul său la evenimentele pe care ecoul Războiului pentru independență le-a produs în Transilvania însuși le-a înțeles citînd cuvintele istoricului francez Michelet, cînd a scris în ziarul *Observatoriul*: „Nu admir atît pe acei eroi, cari într-o zi fac fapte mari, ci admir pe acela și acela este un adevărat erou pentru mine, care de dimineața pînă seara își face în conștiință datoria sa.”⁴⁸ George Barițiu și-a făcut-o neconținut, de la 1838 la 1888, și-a făcut-o și la 1877 ca la 1848, iar asemeni lui cei care i-au urmat în fruntea *Gazetei*, *Iacob* și *Aurel Mureșianu*.

De obîrșie din Țara Crișurilor, *Iosif Vulcan* edita în capitala Ungariei o revistă pentru toți românii din Austro-Ungaria, publicația fiind, în primul rînd, *Familia Transilvaniei*, avîndu-și temelia și izvoarele înrădăcinate-n viața românilor din Crișana, Maramureș, Zărand, de pretutindeni.

La Sibiu, în fruntea *Telegrafului Român* sta vrednic *Nicolae Cristea*, personalitate marcantă a vieții publice românești ardelenice. Convins de rolul însemnat al presei în viața unui popor, N. Cristea a

⁴⁷ *Amicul Poporului*, 1848, nr. 10 din 29 iunie/10 iulie, col. 157—158.

⁴⁸ *Observatoriul*, II, 1879, nr. 49.

știut că menirea acesteia trebuie să fie aceea de-a alimenta toate domeniile, îndeosebi cel politic; gazetăria, spera el „...îi va ajuta pe conaționali să-și rezolve propriile probleme și să ajungă la hotărâri juste.”⁴⁹ A stat neconținut în viziunea sa îndemnul adresat fruntașilor politici români din Transilvania de-a menține națiunea „...bine organizată și gata să profite de orice ocazie pentru a-și atinge țelul.” În ziarul ce l-a condus, evenimentului zilei i-a fost destinat un spațiu larg, constant, dar a fost expus într-un colorit moderat impus, desigur, de către cercurile clericale care finanțau ziarul și care nu i-au permis o opinie deschisă. Succesul repurtat de români în Războiul pentru independență îl invocă tocmai prin prisma acestei viziuni: „...cucerirea independenței — avea să scrie el mai târziu — n-ar fi fost posibilă dacă conducători ca M. Kogălniceanu, I. C. Brătianu și C. A. Rosetti n-ar fi pregătīt țara pentru evenimente mari.”⁵⁰

Mai puțin relevant pînă acum, aportul publicistului din părțile Clujului Nicolae F. Negruțiu la dezvoltarea presei românești transilvane a fost, putem spune pe drept cuvînt, remarcabil. În decurs de numai 5 ani a editat, mai cu seamă pentru părțile de nord ale Transilvaniei, la Gherla și Cluj, înfruntînd opresiunea cercurilor burgheze reacționare maghiare, cinci periodice care fără a se fi impus ca publicații deosebite, au prevestit revistele și ziarele românești de primă însemnătate pentru spiritualitatea românească care au apărut în deceniile următoare la Cluj.

Nu mai prejos s-au străduit să stea în scris și faptă: Vincențiu Babeș, redactorul *Albinei*, Alexandru Roman, redactorul *Federațiunii*, Aron Densușianu, Andrei Bârseanu, Al. I. Lapedatu, Zacharia Boiu, Mircea Stănescu, Ioan Candrea, Vincențiu Mangra, Pavel Vasici, Ștefan Pop, Basiliu și Vasile Petri, Ion Micu Moldovanu — toți ilustre figuri ale culturii noastre, căroră li se alătură numărul dens al colaboratorilor, precum: D. P. Barcianu, Teofil Frâncu, D. Petrescu, Ion. V. Barcianu, Iosif Hodoș, At. M. Marienescu, S. Fl. Marian, Ilie și Iudita Măceariu, I. Torouțiu, Ioan Cioara ș.a. care nu rareori au semnat împreună, în coloane alăturate cu frații în cuget și simțiri de peste Carpați, precum: V. Alecsandri, M. Eminescu, C. Negruzzi, Al. Macedonski, G. Sion, A. Zorilla, C. Gane, N.T. Orășanu ș.a. Pana lor a lăsat în coloanele acestor periodice cuvinte înălțătoare, pline de patriotism, care-au dat încredere și tărie poporului în păstrarea și afirmarea militantă, neștirbită, a aspirațiilor. Așa cum avea să scrie mai târziu Ion Agîrbiceanu: „Fiecare număr de ziar a fost considerat ca o biruință, ca o realizare națională, nu numai de redacție, ci și de colaboratori și cititori. Presa era oglinda frămîntărilor acestui popor, care decenii în-

⁴⁹ *Telegraful Român*, XIV, 1866, nr. 57 din 21 iulie/2 august; *Idem*, XV, 1867, nr. 22 din 16/28 martie.

⁵⁰ Nicolae Cristea, *La Țintă. Meditațiune politică*, Sibiu, 1891, p. 59—60

tregi nu a avut alte posibilități de a se manifesta în public. A fost o operă națională susținută de cei mai conștienți.”⁵¹

*
* *
*

Cu toate piedicile iscate,⁵² periodicele ardelene, cu excepția celor de la Budapesta, desființate înainte de izbucnirea conflictului în Balcani, au apărut pe tot parcursul războiului informind cititorii asupra mersului evenimentelor, mărindu-și, în majoritatea cazurilor, tirajul, editând chiar suplimente, așa cum au fost cele tipărite de *Familia* și

⁵¹ Ion Agîrbiceanu, *Greutățile presei românești din Ardeal*, în *Almanahul presei române*, Cluj, 1926, p. 115.

⁵² În răstimpul regimului dualist procesele de presă prin care guvernele maghiare au încercat să suprimă vocea presei românești din Transilvania au întâmpinat opoziția juraților din Sibiu care, nefiind de acord să acuze și condamne afirmarea naționalității române a acuzaților, i-au scos nevinovați de cele mai multe ori, cum s-a întâmplat, de pildă, cu redactorii publicațiilor *Observatorul* (G. Barițiu) și *Cărțile Săteanului Român* (N. Negruțiu). În ceea ce privește gazetele românești care apăreau în Ungaria, în primul rând la Budapesta, cum acolo curțile de jurați au stat sub îndrumarea nemijlocită a guvernelor maghiare, procesele de presă intentate mai cu seamă ziarelor *Federațiunea* și *Albina*, au luat sfârșit de cele mai multe ori prin condamnarea redactorilor implicați, obligați, nu odată, în urma proceselor și condamnărilor și-a cheltuielilor inerente lor, să suspende ori chiar să înceteze definitiv editarea ziarelor — urmări nefaste agravate și mai mult prin intrarea în vigoare, în aprilie 1872, a legii presei, una dintre acele „...legi nemiloase și barbare insuflăte de spiritul supremației și al feudalismului.” (v. *Panteonul român*, Budapesta, 1869, p. 112). Intrarea în vigoare, în aprilie 1872, a acestei legi a mai lăsat ziarelor românești un singur avantaj, acela că prin introducerea curților de jurați ca judecătoria de presă, teritoriul tribunalelor din Transilvania de sud a continuat să rămână subordonat curții de jurați din Sibiu. Cum marea majoritate a populației acestui oraș și, prin urmare, și a juraților, era germană, iar restul români și maghiari, ziaristii cărora li s-au intentat aici procese de presă au fost judecați de către conțetătenii lor nemijlociți, aparținind naționalităților nemaghiare, ferite și străine tendințelor șoviniste ale burgheziei și moșierimii maghiare. Pe de altă parte, fiind orașele Brașov și Sibiu cele mai culte orașe sud-transilvănene, în aceste orașe s-au fondat cele dintii organe de presă românești ardelene, curtea de jurați din Sibiu era considerată propriul tribunal de presă al românilor.

Conform legii presei din 1872, editarea unei publicații periodice a fost condiționată de obținerea unei autorizații prealabile și depunerea de către redactor a unei cauțiuni a cărei valoare putea ajunge pînă la 10 000 de florini. Legea mai prevedea obligația de-a se depune cîte un exemplar din orice publicație la tribunalul și procuratura Curții de apel în raza cărora se afla locul de apariție, în timp ce un alt exemplar trebuia trimis Ministerului de Interne. Pentru încălcarea dispozițiilor conținute sau publicare unor materiale contrare regimului, legea înscris aplicarea unor amenzi pînă la 1 000 florini, condamnări la închisoare pînă la doi ani și, evident, pierderea cauțiunii depuse, măsurilor de acest fel fiind supuși redactorii, editorii și autorii articolelor considerate „nedemne”. Pentru solidaritatea și campania de presă pusă-n slujba susținerii Războiului pentru independența de stat a României redactori și colaboratori ai presei românești din Transilvania, cum au fost, de pildă, Barițiu și Iacob Mureșianu, de patriotismul cărora nu se îndoaia nimeni, au avut parte, din păcate, și de asemenea evenimente. v. Eugen Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, Buc., 1895, *passim*; *Istoria României*, IV, Buc 196, p. 700 și urm.

Telegraful Român, contribuind astfel la întreținerea unui climat favorabil stării de luptă în autohtonii Transilvaniei.

Gazetele publică articole de fond, ediții speciale chiar, știri și comentarii strecurate cu destulă greutate, sub forme nevinovate uneori, vădind un ton în aparență impersonal, documente oficiale ale guvernului român, corespondențe primite de la fața locului, din București, de la Dunăre și din Bulgaria, de la colaboratori români ori străini, poezii și schițe de dincolo și dincoace de Carpați, ilustrații de pe cîmpul de luptă, recenzii ori rezumate ale unor lucrări și conferințe privind România, evoluția sa istorică, relațiile sau armata sa. Cînd informațiile de presă lipsesc, foarfeca înlocuiește, cum se spune, condeiul redactorului, iar gazetele reproduc articole întregi sau fragmentare apărute în presa din România sau în cea străină, din cuprinsul celei din urmă desigur doar relatările favorabile cauzei românești. Gazetele de primă însemnătate, cum au fost *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful Român*, *Familia*, *Biserica și Școala* și *Albina Carpaților* deschid și întrețin rubrici permanente, evenimentele fiind urmărite zi de zi, pas cu pas, ca și lupta diplomatică și militară din Balcani și de la Dunăre. Cînd a fost nevoie de o mai bună cunoaștere a realităților s-a plecat în Țară, G. Barițiu, I. Vulcan și alți colaboratori ai presei ardelenе vizitînd în acești ani de zbucium România, înfruntînd multiple riscuri. Dacă articolele de fond, comentariile, au putut fi mai greu inserate, în schimb bogata reproducere a materialelor de informație și comentariu apărute în presa din România sau în străinătate au concretizat interesul evident, spiritul pe care aceste publicații înțelegeau să-l dea luptei pentru independență și unitate. De multe ori aceste știri și comentarii au trebuit relatate, consemnate lapidar, cu multă abilitate și discernămint, publicîndu-se doar ceea ce era absolută nevoie să se știe, informații concise, categorice, incontestabile. Deseori tonul este reținut, iar conciziunea stilului aparent poate chiar înșela. Satisfacția produsă de izbînzile militare ale fraților din Țară izbucnește alteori fățiș, dezvăluind simțămintele redactorilor și publiciștilor Transilvaniei, a poporului emoționat, în sărbătoare, deopotrivă.

Desigur că nu toate aceste publicații au înfățișat evenimentele în aceeași proporție. Ecoul înregistrat a depins în primul rînd de redactori, de starea periodicului, felul apariției și program, în instanță de specificul său, după cum consecvența, poziția afirmată, opinia solidară, diferă de la o publicație la alta. Faptul că una era sursa de informație pentru *Gazeta Transilvaniei*, alta pentru *Familia* și *Șezătoarea*, alta pentru *Telegraful Român* a determinat, nu rareori răspîndirea în public a unor știri uneori contradictorii, căci prea puțini cititori au avut posibilitatea să le aboneze pe toate. A fost acest fapt o realitate mai mult în orașele mici, în ȋrguri și în mediul satelor căci în centrele culte existau biblioteci, instituții de învățămînt, societăți culturale, teatre, casinouri care abonau constant mai multe publicații, atît din Transilvania și Austro-Ungaria cît și din România, evident, în mă-

sura posibilităților, cele din urmă reprezentînd adevărate filiere ale campaniei de presă care-au propovăduit în popor opoziția față de politica oficială a cercurilor stăpînitore din Transilvania.

Pe de altă parte, în timp ce *Gazeta Transilvaniei*, *Albina* și *Federațiunea* (atît timp cît au apărut) și *Familia* au scris mai deschis, *Telegraful Român* se mărginește, în majoritatea cazurilor, să reproducă știrile gazetelor din România ori străinătate, iar deosebiri de vederi ce persistau și pe care cercurile clericale le susțineau s-au resimțit, într-o anumită măsură, atît în coloanele acestei gazete cît și a celor lalte foi bisericești. În cuprinsul altor periodice, unele de mai mică importanță *Școala română*, *Transilvania*, *Predicatorul Săteanului Român*, *Higiена și Școala*) găsim referiri mai rare asupra evenimentului. *Economul*, în schimb, destinat cercurilor economice, industriale, comerciale, numere în șir nu publică nimic, iar referirile pe care totuși le face sînt neesențiale, de o importanță mai mică. Afirmarea acestor ultime stări de fapte în presa românească din Transilvania anilor 1876—1878 le explică transigența politică, moderația ce multora li s-a impus, pe care trebuie s-o avem neconținut în vedere, ca de altfel însăși confesiunea redactorilor sau existența unor dimensiuni, între gazete îndeosebi.

Înfruntînd și biruind toate aceste piedici inerente publicațiilor acelei răstimp, presa românească transilvăneană a relatat evenimentul pe măsura importanței sale, prezentîndu-i toate episoadele, de la primele lupte pînă la recunoașterea independenței de stat a României de către marile puteri europene, iar cînd a fost nevoie a redat situația la ordinele zilei — așa cum a fost — respingînd energic zvonurile calomnioase răspîndite de ziarele reacționare, criticînd pe ziariștii puși în slujba cercurilor guvernamentale ostile cauzei românești, polenizînd deschis cu acei care transmiteau știri tendențioase la adresa României și românilor, deoarece la nivel transilvan — avînd neconținut în vedere stăpînirea străină — pozițiile afirmate au dat situației complexitate, datorată într-un fel atît frinelor proprii, amintitului spirit conciliant, dar mai ales atitudinii presei maghiare și săsești servind interesele cercurilor conducătoare, ale cărei știri, comentarii și critici neverosimile, gazetele românești le-au barat, ținut din scurt și discreditat, dar niciodată cu ură față de alte naționalități. Gazetele românești nu fac decît să apere naționalitatea majoritară a Transilvaniei,⁵³ detestă șovinismul aristocratic, ura confesională, în instanță vocile, condeiele acelor „puice de vipere ardelenesti” cum le caracteriza Barițiu.⁵⁴

Această atitudine intransigentă a presei românești, în instanță a redactorilor ei, n-a scăpat autorităților de stat austro-ungare dîndu-le prilej, în virtutea legilor în vigoare, să deschidă, nu odată, acțiuni judiciare împotriva lor. Autohtonă transilvană însă le-a biruit, iar, presa

⁵³ *Familia*, an. VI, 1870, nr. 46.

⁵⁴ *Observatoriul*, II, 1879, nr. 51, p. 203.

românească din Transilvania s-a manifestat atîta timp cît a fost nevoie la înălțimea chemării, unitară, gazetele și revistele care i-au dat ființă fiind tot atîtea catedre de educație patriotică și totodată tribune de luptă politică. Slova lor a răzbătut în zile grele de jale, de groază, de cumpănă, de sărbătoare, pentru a hrăni speranțe, a întretine energii, a alina dureri, să scoată din haosul patimilor însemne de viață mai curată trecîndu-le peste undele vii ale neamului.

În concluzie, se poate afirma cu tărie că în preajma și în timpul Războiului pentru independență aceste ziare și reviste, reflectînd cerințele timpului și legitatea istorică, au susținut solidaritatea națională, fiind organe statornice de legătură publicistică pentru românii de pe cele două laturi ale Carpaților. Programul, fondul de acțiune politică și culturală al acestor publicații, a fost năzuința *Unirii* și *Neatîrnării* în virtutea căroră au urmărit viața românilor de pretutindeni, înfățișîndu-le, în marginile posibilităților de informație, activitatea, lupta, vitejia, greutățile, sacrificiile, subliniind înfrățirea și necesitatea ca aceasta să se transforme într-o nezdruincată unitate politică.

LA PRESSE ROUMAINE EN TRANSYLVANIE AUX ENVIRONS A L'APPROCHE ET EN TEMPS DE LA GUERRE POUR L'INDEPENDANCE DE ROUMANIE

Resumé

Après que l'auteure presente en bref les publications roumaines qui viennent de paraître en 1876—1878 en province roumanie Transylvanie pris sous la possession de l'empire autrichien-hongrois, il révèle à côté une serie des aspects vers le nombre, la répartition, la destination, la spécialité et l'apport des leurs, rédacteurs et collaborateurs. L'auteure formule la conclusion que au cours de seulement trois années 1876—1878, aux environs à l'approche et en temps de la Guerre pour l'indépendance de Roumanie le nombre du publications roumaines qui sont venu de paraître s'est doublé. Cela exprime la solidarité l'aspiration, vers indépendance et unité des roumaines de Transylvanie, avec leurs frères dans Roumanie.

Dans la dernière partie du travail presente l'écho de la Guerre pour l'indépendance illustré par la presse roumanie de Transylvanie.